

УДК: 159.922.73+159.9.075+37.042

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ АСИСТЕНТА ПЕДАГОГА В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМОВО- МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

Наталія КОМПАНЕЦЬ, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України м. Київ, Україна, psychologist@ukr.net

Висвітлюється питання роботи асистента педагога в умовах інклюзивного освітнього середовища. Приділено увагу створенню індивідуальної програми за допомогою програмово-методичного комплексу.

Ключові слова: інклюзивне навчання, асистент педагога, індивідуальна програма, діти з особливими освітніми потребами, програмово-методичний комплекс.

Наталія КОМПАНЕЦЬ, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, г. Київ, Україна
ОРГАНИЗАЦИЯ РАБОТЫ АССИСТЕНТА ПЕДАГОГА В ИНКЛЮЗИВНОЙ СРЕДЕ ПРИ ПОМОЩИ ПРОГРАММНО-МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА

В статье раскрыты вопросы работы ассистента педагога в условиях инклюзивной образовательной среды. Уделено внимание созданию индивидуальной программы при помощи программно-методического комплекса.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, ассистент педагога, индивидуальная программа, дети с особыми образовательными потребностями, программно-методический комплекс.

Natalia KOMPANETS, Institute of Special Pedagogy NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine
ORGANIZATION OF TEACHER'S ASSISTANT WORK IN INCLUSIVE ENVIRONMENTS USING PROGRAM AND METHODOLOGICAL COMPLEXES

The article describes the ways of teacher's assistant work organization in an inclusive educational environment in case to meet special educational needs of children. It is revealed the usefulness of the program and methodical complex (PMC) and the stages of its implementation: maintaining individual educational plans which accompany the child, screening for the level of children development, identification of problem areas that require attention, preparation of recommendations for individual sessions with the child, taking into account the zone of proximal development and training subjects, prolonged surveillance of the children and groups, and monitor the impact of the work on an individual educational plan.

Keywords: inclusive education, early diagnosis, correction, children with special educational needs, individual educational plan, program and methodical complex.

Одним із найбільш актуальних питань реформування системи спеціальної освіти в сучасних умовах в Україні є інклюзивна модель навчання дітей з особливими освітніми потребами, яка передбачає рівний доступ до пов-ноцінної якісної освіти усім дітям незалежно від стану здоров'я [1]. Для цього для дітей з обмеженими можливостями здоров'я створюються спеціальні умови для навчання переважно в загальноосвітніх виховних і навчальних закладах. Саме тому необхідно розробити ефективну систему організації інклюзивного навчання дитини з особливими освітніми потребами.

У будь-який дитячий колектив (дитячий навчальний заклад або школу) дитина може бути прийнята після того, як будуть зібрані всі документи з медогляду, в рамках якого – обстеження фахівцями-медиками певного профілю, в тому числі офтальмолог, отоларинголог, ортопед, логопед і психолог. Часто трапляється, що тільки на етапі оформлення дитини в дошкільний навчальний заклад – після двох-трьох років, а то й пізніше, коли

дитина знаходиться вже в дошкільному, або вже й молодшому шкільному віці, медики або педагоги в ДНЗ чи у школі звертають увагу батьків на особливості дитини: відсутність або особливості розвитку мовлення, низьку якість уваги, пам'яті, мислення, а також на особливу поведінку. Первинну діагностику необхідно проводити з перших місяців життя, позаяк правильно організований моніторинг розвитку дитини, її психолого-педагогічний супровід, поряд з традиційним медичним супроводом, створює умови для раннього виявлення та вчасної корекції проблем психофізичного розвитку.

Розглядаючи інклюзивне навчання дитини з особливими освітніми потребами, умовно поділивши його на етапи «превентивний» (раннє виявлення порушень розвитку дитини і раннє втручання, корекція) та інклюзивний, можна побачити необхідність довготривалого психолого-педагогічного супроводу дитини і ведення його індивідуальної карти. Багато медичних даних про дитину зберігається в медичній карті дитини. Проте навіть висновок психолого-медико-педагогічної консуль-

тації (ПМПК), в якому, за новим Положенням [5] рекомендується зміст психолого-педагогічного висновку формувати без медичного, зокрема, психіатричного, діагнозу, а вказувати особливості психічного розвитку дитини та її психологічний стан із використанням лексичних засобів у контексті психолого-педагогічної термінології.

І під час ранньої діагностики проблем психофізичного розвитку, і під час психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного навчання можливе використання програмово-методичного комплексу (ПМК), починаючи від реєстрації, автоматизованого ведення карти індивідуального супроводу дитини, і закінчуючи створенням індивідуальної програми розвитку дитини. При цьому ПМК дає можливість організувати збір даних про дитину, їх збереження і передавання інформації фахівцям з мультидисциплінарної команди, яка опікується дитиною.

Під час навчання дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому закладі робота фахівців організовується навколо діяльності психологічної служби (згідно методичного листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту «Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання» [3] та «Інструктивно-методичних рекомендацій щодо діяльності пра-

цівників психологічної служби у 2012/2013 н. р.» [2]) (схема 1).

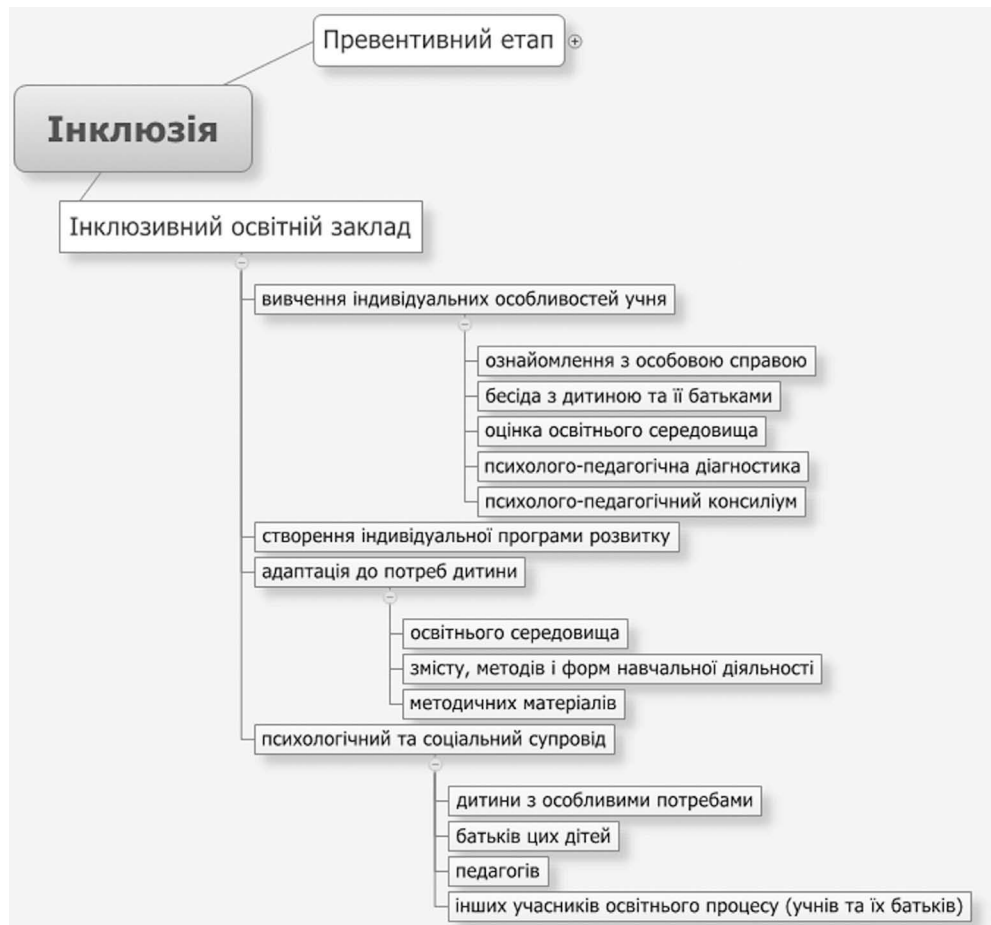
Як видно з організації і структури роботи з дитиною з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього закладу, є кілька етапів, де можна використовувати ПМК:

- ведення карти індивідуального супроводу;
- скринінгова діагностика рівня розвитку дітей, виявлення проблемних зон, які потребують підвищеної уваги;
- підготовка індивідуальних рекомендацій щодо занять із дитиною з урахуванням зони її найбільшого розвитку та навчальних предметів;
- тривале спостереження за ходом розвитку дітей і груп.

Розглянемо, яким чином виконуються ці завдання.

В карті індивідуального супроводу ПМК є можливість записів різних фахівців: медиків, зокрема психіатра, корекційних педагогів, психологів. Надзвичайно важливо, що це – та сама карта, яка формується в превентивному етапі інклюзії. Серед даних, які вказують фахівці – актуальні висновки про стан здоров'я та психолого-педагогічні параметри розвитку дитини, дані про поведінку, звички, особливості особистісного розвитку. Збір і збереження цих даних дає можливість зберегти багато часу під час етапу **вивчення індивідуальних особливостей учня**. Власне, залишається

Схема 1

тільки провести психолого-педагогічну діагностику актуального рівня розвитку дитини та **психолого-педагогічний консилиум з оцінки освітнього середовища** щодо відповідності потребам дитини та створення індивідуальної програми розвитку, яку можна також віднести до етапу психолого-педагогічного супроводу, оскільки багато завдань із цієї програми посилені для виконання батьками з дитиною вдома.

Скринінгова діагностика і виявлення проблемних зон у розвитку дитини. Зазвичай дитина, яка приходить навчатися у дитячий навчальний заклад або у школу зазнає багато впливів навчального середовища: новий колектив, нові педагоги і психологи, лікарі. І в цих умовах початкова діагностика рівня психофізичного розвитку часто буває неточною через те, що дитина не може виконати певні завдання через перебудження, розгубленість тощо. ПМК передбачає можливість продіагностувати дитину за опитувальниками, причому відповіді на запитання можна ПЕРЕД вступом дитини до навчального закладу або за допомогою батьків – удома.

Діагностика за допомогою ПМК передбачає визначення відносних рівнів розвитку, як порівняння виконання завдань конкретною дитиною з сучасною популяцією дітей і з експертним уявленням про норми виконання тієї чи іншої дії дитини. Окремі елементарні дії є складовими більш розвинених операцій та діяльності загалом. Тому, вивчаючи наявність або відсутність цих дій у дитини, можна робити висновок про можливість чи неможливість виконання дитиною більш складних дій і операцій. Крім того, одна і та сама елементарна дія може враховуватися в різних параметрах розвитку. Отже, висновки та рекомендації засновані як на окремих запитаннях і даних анамнезу, так і на врахуванні їх складних взаємозв'язків. Звичайно, такий підрахунок і вивчення тонких взаємозв'язків параметрів неможливо зробити вручну, тому використання ПМК дає можливість не тільки зекономити час на діагностиці, а й використати його для ефективної спрямованої корекції [2].

Використання ПМК при складанні індивідуальних навчальних програм. Створення індивідуальних програм навчання покладається, на психолога освітнього закладу (первинна діагностика, моніторинг досягнень), і на асистента педагога (участь у створенні програми, її реалізація). Після проведення діагностики за допомогою ПМК можна, аналізуючи дані, скласти індивідуальні програми з різних предметів.

На прикладі роботи з учнем Антоном А. покажемо складання індивідуальної програми з математики і спробуємо показати, яким чином працює ПМК і як складається Індивідуальна програма.

Діагностика «стартових» можливостей дитини для складання для неї індивідуальної програми з математики може здійснюватися за такими параметрами (табл. 1):

Таблиця 1

Назва параметра, що вивчається	Вік, в якому вивчається параметр (рік_місяць)
IF. Уявлення про форму предметів	01 – 06.05 – 00
ID. Уявлення про величину предметів	01 – 09.05 – 00
IC. Уявлення про колір предметів	02 – 00.06 – 00
IP. Сприймання	05 – 00.07 – 00
IA. Увага	02 – 01.08 – 00
IR. Пам'ять	03 – 00.08 – 00
IV. Вербальне мислення	05 – 00.08 – 00
IN. Невербальне мислення	05 – 00.08 – 00
IS. Розуміння відношень «частина – ціле»	03 – 00.07 – 00
IY. Розуміння просторових відношень	04 – 00.07 – 00
IL. Розуміння відношень «схожість – відмінність»	03 – 06.07 – 00
IG. Розуміння відношення «загальне – часткове»	03 – 06.07 – 00
IM. Розвиток математичних уявлень	02 – 06.08 – 00
IT. Часові уявлення	04 – 00.05 – 00
MS. Тонка моторна координація	00 – 05.08 – 00

Оцінка рівня розвитку дитини базується на вивченні величезної кількості дітей сучасної популяції. Те, що необхідно враховувати саме сучасну популяцію дітей – не має сумніву, оскільки багато висновків спеціалісти роблять, спираючись на наукові, зокрема дисертаційні дослідження минулих років. Проте розвиток дітей різних поколінь не однаковий, оскільки відбувається в різному суспільному оточенні, фахівці вказують на наявність процесів акцелерації і децелерації. ПМК оперує даними про понад 250 тисяч дітей.

Як проходить обстеження? Програма формує запитання, які мають на меті виявити, наскільки у дитини сформовані параметри розвитку, причому кожна дія чи операція розбивається на елементарні дії, які можуть бути складовими не лише, наприклад, у підпараметрі «Розвиток математичних уявлень», а й у параметрі «Розумовий розвиток».

Підпараметр «Розвиток математичних уявлень» у методиці «Шкала розвитку» ПМК має таку структуру (схема 2).

З наступного рисунка видно, що, наприклад, розуміння просторових відношень, які відіграють неабияку роль у вивченні математики, є складовою частиною параметра розумового розвитку. Крім того, сприймання форми, кольору і їх взаємного розташування, залучення в групи – теж важливі навички для вивчення математики (схема 3).

Крім того, навчити дитину математики неможливо без загальних навчальних умінь і навичок. Тому ми ввели для обстеження і наступні підпараметри (схема 4).

Спочатку відповідь на кожне запитання обробляється окремо на основі розподілу відповідей на це запитання в еталонній (нормативній) популяції

Схема 2

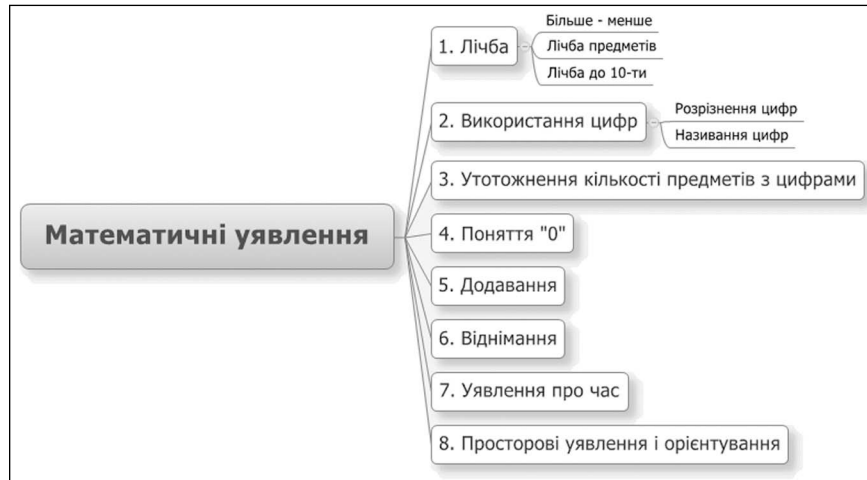

Схема 3

Схема 4

обстежуваних (що не мають патологічних відхилень у розвитку за висновками фахівців). У результаті вираховується функція приналежності дитини (з цього питання) до однієї з двох протилежних «нечітких множин», які доповнюють нормативну популяцію до повної. Це функція приналежності дитини не до нормативної популяції, а навпаки, до таких, що «відхиляються» – тобто відстають або випереджають. У результаті проведеного обстеження за цими параметрами можна сказати про актуальний розвиток дитини (наприклад, з підпараметра «Розвиток математичних уявлень»), і що їй доступно для вивчення в зоні її найближчого розвитку, тобто за допомогою дорослого.

Рекомендаційна частина виконується в ПМК після аналізу даних обстеження. Під час створення Індивідуальної програми ПМК враховує дані по підпараметрам, а також за окремими запитаннями про виконання чи не виконання елементарних дій і операцій дитиною, і відповідно до відповідей – пропонує завдання для формування або вдосконалення цих дій.

Так само може складатися індивідуальна програма для розвитку мовлення, ігрової, зображувальної, конструктивної діяльності.

Тривале спостереження за ходом розвитку дітей і груп. Психолого-педагогічний супровід під час інклюзивного навчання передбачає моніторинг навчальних успіхів та корекції індивідуальної програми розвитку. ПМК дає можливість асистенту педагога відслідковувати актуальний розвиток дитини, аналізувати і порівнювати ці дані.

Як приклад, розглянемо діагностичні дані обстежуваного хлопчика. Варто звернути увагу на числові показники рівнів. Значення параметру менше $-0,65$ – позначає значне відставання; від $-0,65$ до $-0,30$ – незначне відставання; від $-0,29$ до $0,41$ – норму (діапазон природної нерівномірності розвитку); $0,42$ і вище – випередження розвитку (табл. 2).

Таблиця 2

№ і дата обстеження, вік на момент опитування			
Параметри	=>	№ 1 05.02.2012	№ 2 06.10.2012
		1 р. 1 міс.	1 р. 9 міс.
S. Соціально-адаптивні функції		0.26	0.23
SE. Розвиток емоцій		-0.14	-0.33
FC. Розвиток самосвідомості		(0.37)	0.01

Закінчення

М. Загальна моторика	0.13	-0.13
MG. Координація загальних рухів	0.04	-0.14
MV. Зорово-моторна координація	0.37	-0.04
MS. Тонка моторна координація	0.16	-0.20
I. Сприймання і пізнавальна активність	0.04	0.08
ID. Уявлення про величину предметів		0.32
IF. Уявлення про форму предметів		0.42
U. Розуміння мовлення	0.13	-0.02
T. Активне мовлення	-0.10	-0.09
A. Розвиток діяльності	0.18	0.21
AC. Конструктивна діяльність		0.73
E. Навички самообслуговування	0.04	-0.38
EH. Культурно-гігієнічні навички		-0.04

Вивчення параметрів: «Соціально адаптивних функцій», «Загальної моторики», досліджуваного хлопчика протягом 8 місяців розвиваються рівномірно і відповідають календарному віку.

Параметри «Розвиток самосвідомості», «Тонка моторна координація» на вік 1 рік 1 місяць і через 8 місяців визначається як норма, проте виявляється тенденція до зниження темпів розвитку параметра.

Параметри «Навички самообслуговування» «Розвиток емоцій» показують тенденцію до зниження рівня формування, і на вік 1 рік 8 місяців виявлено відставання в розвитку.

Параметри «Уявлення про форму предметів», «Уявлення про величину предметів» не вивчалися у віці 1 рік 1 місяць, на час другого обстеження виявилися за рівнем «нормою розвитку» «Конструктивна діяльність» розвивається з випередженням.

На наступний період Індивідуальна програма розвитку має надаватися з урахуванням цих спостережень. Можливість такого аналізу створює перспективу використання програмно-методичного засобу ПМК як засобу для психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.

Отже, використання програмно-методичного засобу ПМК доцільне для раннього виявлення, моніторингу, створення Індивідуальної програми розвитку та психолого-педагогічного супроводу дітей із особливими освітніми потребами, особливо в умовах інклюзивної освіти, оскільки дає можливість супроводжувати не тільки дітей, які потребують ретельної уваги фахівців, а й тих, які не мають істотних порушень розвитку, проте мають парціальні труднощі в освоєнні навчальної програми. Так забезпечується різноманіття викладання для успішного навчання усіх дітей без винятку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія / А. А. Колупаєва. – К.: САММІТ-книга, 2008. – 270 с.
2. Лист МОНмолодьспорт від 19.07.2012 р. № 1/9-517 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо діяльності працівників психологічної служби у 2012/2013 н. р.» // Електронний ресурс Психологічної служби системи освіти. – Режим доступу до ресурсу: <http://psyua.com.ua/counter/counter.php?nakaz=5>
3. Лист МОНмолодьспорт від 26.07.2012 № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» // Електронний ресурс Психологічної служби системи освіти. – Режим доступу до ресурсу: http://psyua.com.ua/counter/arj/lust_529.rar
4. Методические материалы к программному комплексу Лонгитюд-ЭДК. Экспертная система Лонгитюд. Экспериментально-диагностический комплекс [ЭДК]. 8-е издание, переработанное и дополненное [соответствующая версия программы: 10.2.25] / Под ред. С.А. Мирошникова – СПб. : Изд-во «ЛЕМА», 2010. – 196 с.
5. Положення про центральну та республіканську [Автономна Республіка Крим], обласні, Київську та Севастопольську міські, районні [міські] психолого-медико-педагогічні консультації: за станом на 23.06.2011 // Електронний ресурс «Законодавство України». – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0931-04>
6. Стребелева Е. А. Подходы к созданию единой системы раннего выявления и коррекции отклонений в развитии детей / Е. Стребелева // Альманах Института коррекционной педагогики РАО : Электронное издание. – 2000. – № 2. – Режим доступа к ресурсу : <http://almanah.ikprao.ru/articles/almanah-2/podhody-k-sozdaniyu-edinoj-sistemy>

REFERENCES
(TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Kolupaieva A. A. Inklusyivna osvita: realii ta perspektyvy. Monohrafiya [Inclusive Education: Realities and Prospects. Monograph] / A. A. Kolupaieva. – K.: SAMMIT-knyha, 2008. – 270 p.
2. Letter of MINmolodspor from 19.07.2012, № 1/9-517 «Instructions and guidelines for employees of psychological services in 2012/2013 academic year» // Electronic resource psychological services of the education system. – Mode of access to the resource: <http://psyua.com.ua/counter/counter.php?nakaz=5>
3. Letter of MINmolodspor from 26.07.2012 № 1/9-529 «On the organization of psychological and social support in inclusive education» // Electronic resource psychological services of the education system. – Mode of access to the resource: http://psyua.com.ua/counter/arj/lust_529.rar
4. Metodicheskie materialy k programmnomu kompleksu Longitud-JeDK. Jekspertnaja sistema Longitud. Jekspertmental'no-diaagnosticheskij kompleks [JeDK] [Methodical materials to program complex Longitude-EDC. Expert system of Longitude. Experimental diagnostic system [EDC]]. 8-th edition, revised and enlarged [corresponding software version: 10.2.25] / Ed. S.A. Miroshnikov – St. Petersburg : Publishing House «LEMA», 2010. – 196 p.
5. Terms of central and republic [Crimea], oblast, Kyiv and Sevastopol city, district [city] psychological, medical and pedagogical advice: as of 23.06.2011 // Electronic Resource «Law of Ukraine». – Mode of access to the resource : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0931-04>
6. Strebeleva E. A. // Institute for Special Education Almanac RW : Electronic Edition. – 2000. – № 2. – Mode of access to the resource: <http://almanah.ikprao.ru/articles/almanah-2/podhody-k-sozdaniyu-edinoj-sistemy>